

A MAGYAR ZENE HÁZA X-dimenzió

Régóta vallják sokan, hogy a zene a lélek titokzatos nyelve. A budapesti Városligetben a következő néhány évben olyan ház épül, amely a zene dimenziójának ad otthont a háromdimenziós térben. Ez lesz a Magyar Zene Háza.

Mit látunk majd? A Városliget fáinak között átlátszó üvegépületet, amelynek vékony oszlopain zenei hullámot imitáló tető lebeg. A tetőn kisebb-nagyobb kráterek lesznek, amelyeken át beáramlik a fény, és kidugja koronás fejét egy-egy magasra nőtt fa. A földszinten üvegfalú termekben muzikusok játszanak gyerekeknek, szülőknek, nagyszülőknek. Mindenkinek, aki arra jár. Távolról mindez úgy tűnik majd, mint egy barátságos agora: előadók és hallgatók egymást inspiráló párbeszéde.

Így képzelte el a nemzetközi építész szakma egyik fontos embere, *Sou Fujimoto* Budapest új zenei épületét. Fujimoto épületeiben a nyitott tér, az átláthatóság, a környezettel való harmónia a legfontosabb. Épületeiben a „bent” együtt él a „kint”-tel. Valószínűleg ezért is esett a választás 2013-ban épp rá, hogy abban évben az ő tervei alapján épüljön meg

Londonban a Serpentine Gallery időszezonos pavilonja. Ezzel a megbízással minden évben egy-egy olyan kiválóságnak adnak lehetőséget, aki az építészet nyelvén újat tud mondani az ember és a környezet viszonyáról. A Városligetre tervezett zenepavilon is ebben a szellemben fogant.

„Legyen a zene mindenkié!” — *Kodály Zoltán* szavai visszhangoznak a Zeneház építészeti koncepciójában. Budapest csodás zenepalotái (Pesti Vigadó, Operaház, Zeneakadémia, Művészetek Palotája) mellett — mint ha a Városligetben a mitológiai Árkadia éledne újra — egy zenepavilon nő ki a talajból, új idők új nimfáival és pásztoraival, és mindenekelőtt Orfeuszaival! Talán túlzottan költőinek tűnik ez a kép. Valójában azonban a Zeneház lényege a zene varázsának megismertetése. Ez a vágy hozta létre az építészeti koncepciót, s az építészettől tovább ihleti a belső, zenei tartalmat.

Harmóniában a természettel: a Zene Háza bejárata

Miről is van szó? A Zeneház háromrétegű, zenei nyelven mondhatjuk azt is: három fő szolam helyezkedik el egymáson. A földszint a *vonás* tere. Az előtér és a két kis hangversenyterem a benne zajló zenei történésekkel teszi kíváncsivá azokat is, akik nem céltudatosan jönnek zenét hallgatni. Hangverseny helyett inkább úgy fogalmazhatunk, hogy ezekben a terekben közösségi élmény jön létre, a zene beszél – hangokkal és a szavak segítségével egyaránt. A muzikusok megszólítják a közönséget, amely maga is gyakran aktív szerepet kap a zenélés folyamatában.

Kik zenélnék majd itt és kinek? Túlságosan általános lenne rávágni, hogy mindenki mindenkinek, noha tulajdonképpen erről van szó, korra, földrajzi helyre, neveltetésre való megszorítás nélkül. Maguk a zenészek sem mindig a hagyományos hangversenyzés felkentjei. Zenéljenek gyerekek is, mutassák meg tehetségüket, csináljanak kedvet a zene tanulásához, és szerepeljenek amatőr zenészek is, akiknek elkötelezettsége, lelkesedése átragad azokra, akik egyelőre még csak passzívan vesznek részt a zene misztériumában! A Magyar Zene Háza a zenei mozgalmak útkeresztelkedése szeretne lenni: a Magyarországon oly fontos kórus és népzenei kultúra, s nem utolsósorban a széles körű zeneoktatás vívmányai, amelyeket évről évre a Virtuózok tehetségkutató tévéműsor is élénk tár – mind jelennek meg ebben az új kulturális központban!

A Zeneház a zene sokszínűségéről, működésének, befogadásának mikéntjéről szól. A szó szoros értelmében a világ zenéjének adunk otthont: távoli és közeli országokét, nemzetekét, klasszikusokat és felfedezésre méltó kuriózumokat kínálunk, nagy kultúrák tradíci-

onális zenéjét, és ma is élő népzeneiket mutatunk be, népszerű pop műfajokat, és merész kísérleteket, avantgárdot és kitaposott ösvényen járókat egyaránt műsorra tűzünk. A Zeneház fedélzetének legénysége elfogulatlan lesz, mert a lényeg nem a sztárokon és az együttesek nagyságán van, hanem azon a hatalmas élményen, ami az Ember zenéjéből fakad. Olyan, nehezen megfogható kérdésekre is választ keresünk, hogy mi jellemezi a különböző kultúrákban élő emberek zenei tudatát, s nem utolsósorban: létezik-e magyar zenei tehetség és habitus? Mit tud ez a kis ország hozzáadni a népek nagy kórusához? A történelem – különösen az utóbbi 100–150 évé azt mutatja, hogy sokat: Magyarország zenei hangja erős. Tehát a Magyar Zene Házáknak is erősnek kell lennie.

A Zeneház missziója az, hogy élményként tegye érzékelhetővé a zene és a zenélés jelentőségét Magyarországon, és az élményt minél szélesebb körben juttassa el mindazokhoz, akik a zene élvezetével is szebb, tartalmasabb életre törekcszenek. Kiemelt figyelemmel fordulunk a Zeneház koncepciójában a fiatalok felé; edukációs programjainkkal az iskolás fiatalok zenei „táplálékát” kívánjuk változtatossá tenni, bemutatva – a műfajt és stílust tekintve elfogulatlanul – a minőségi zene értékeit. A Zeneház a közoktatásban folyó zenetanítás szellemi reformját szeretné előkészíteni, mintát adni tanároknak és diákoknak egyaránt az élvezetes, sőt szórakoztató tanításhoz-tanuláshoz. Iskolasok csoportjait várja a Zeneház legfelső rétegében a *világosodás* tere, ahol a tanárokat és a diákokat a rendhagyó zenei élményekre készítjük fel, amelyeket aztán az épület más szintjein élhetnek át.

A zenei ismeretterjesztés új fejezete készülődik a Zeneházban, ami épp Magyarországon mély hagyományban gyökerezik – legalábbis, ami a tartalmat illeti. Ami megújulásra szorul, az az ismeretterjesztés nyelve, kommunikációja. Ehhez ad teret Fujimoto épületnek föld alatti rétege, a *varázstér*, ahol a modern kiállítástechnika eszközeivel – merjük állítani – a világon egyedülálló zenei élményvilág tárul fel. A továbbiakban ezzel foglalkozunk.

A Zeneház kiállítótere három részből áll. Középső része egyfajta zenei *csodák palotája*, ami a zenét befogadó és a zenét előidéző emberről, azaz mindenkori önma-

ne történetét választottuk az 1957 és 1993 közötti izgalmas korszakban. A felkészülés a Cseh Tamás Program együttműködésével történik.

A föld alatti szint harmadik élményforrása különös képződmény, egy *hangdóm* lesz. Az ötlet az 1970-es osakai világkiállítás egyik szenzációjából, az avantgárd zeneszerző, *Karlheinz Stockhausen* gömb formájú auditóriumából indul ki, ahol a gömb közepén helyet foglaló közönséget hangszórók csoportjai vették körül, és az emberek gyakorlatilag benne ültek a zenében. A gömb akusztikai és technikai feltételeire több zeneszerző komponált

Az alapgesztus: nyitottság – a „kint” és a „bent” egysége

gunkról szól, másrészt arról a folyamatról, ami a zene – elsősorban az európai zene – történetét mutatja be különböző korokban. Tehát az állandó kiállításon a zene elemeivel való játékokra és egy kiadós interaktív zenetörténeti sétára hívjuk a látogatót. Lesz a „varázstérben” *időszaki kiállításoknak* is helye. Ezeket olykor a Zene Háza hozza létre, mintegy felnagyítva a zene átfogó bemutatásának egyes részleteit, illetve helyet ad a manapság divatos és csodált nagy utazó kiállításoknak. Míg az állandó kiállítás tematikája elsősorban az európai klasszikus zenét, a magyar zenét és a népzenei hangsúlyozza, az időszaki kiállítások inkább a könnyűzene területeit részesítik előnyben. Első tervezett időszaki kiállításunk témájaként a magyar popze-

műveket, amelyeket a világkiállítás hat hónapja alatt több mint egymillió látogató hallgatott meg. A mi hangdómunk szerényebb méretű lesz, de működési elve a Stockhausen-féle koncepcióval rokon. A látogatók a kupola középpontjában foglalnak helyet, és a bőven mért hangszórók, valamint a kupola belső héjára való vetítés jóvoltából a hangzó világ közvetlen vonzáskörébe kerülnek, például fedezhetik a különböző tájak természethangjait, nagy zenei együttesek hangzását, filmzenék összetevőit, és így tovább.

A továbbiakban az állandó kiállítás koncepcióján keresztül kísérreljük megéreztetni a Zene Háza új élményvilágát. A történelem térré válik, a zene időbeli-

sege és a látvány pillanatnyi impulzusai között különös, már-már drámai feszültség keletkezik. Próbáljuk meg elképzelni az időutazást!

Mint *Dante* az „emberélet útjának felén”, mi is egy „nagy, sötétlő erdőbe” vezetjük a kiállítás kezdetén a látogatót. Azt akarjuk ugyanis megéreztetni, hogy a zene születése misztikus körülmények között történt. A természetre hosszú évezredek folyamán egyre inkább rácsodálkozó embert a hegyek, a tenger, az őserdő, a sivatag félelmetes távlati és ijesztő hangjai vették körül. Ezt az élményt akarjuk a látogató felé közvetíteni. Azaz, fényekkel és árnyakkal, hangfestéssel, akusztikai trükkökkel érzékeltetjük az ősalapot kiszolgáltatottságát és az ebből fakadó vágyat, hogy a biztonságot kereső ember kapcsolatot teremtsen a transzcendens erővel. Természeti neszek, zörejek (vízesés, csobogás, ézengés, vulkánkitörés, szélzúgás) váltakoznak ősi zenei gesztusokkal. Olyan érzésünk lesz, mintha egy hangeffektusokból szőtt szőnyegen járnánk. Egyes hangzásokat mi magunk idézhetünk elő. Ebben a káoszban kereste az ember félelme ellen-szerét, a zenét. Emberi zenéről akkor beszélhetünk, amikor az ember a hangok nyelvén fordult a természetfeletti világ felé, és megidézett valamit, aminek a létrehozása megnyugtatta és bizakodóvá tette. Sámánokat is segítségül hívunk, természeti népek körében végzett gyűjtések kép- és hangdokumentumai alap-

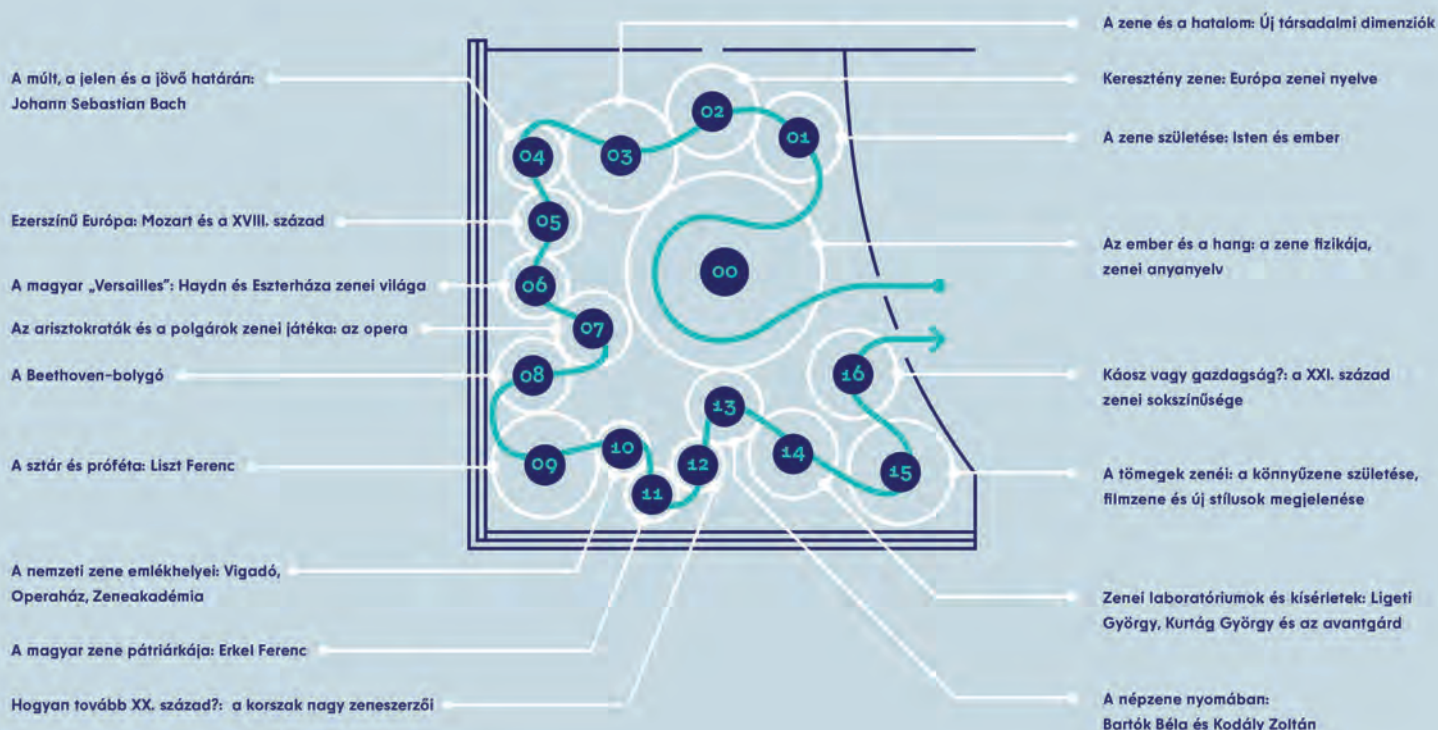
ján, felszakítva ősi népzene, köztük a magyar népzene archaikus rétegeit. A vallás és a zene születése egy tőről fakad.

A kiállításon mindez drámai fordulatként élhető át: a látogató az ősi, kaotikus természetből, az olykor pokoli, olykor paradicsomi víziók felkavaró hangulatából egy szimbolikus szentélytérbe lép be, ahol különböző világvallások zenéjéből jellegzetes hangzó effektusok, dallamtöredékek keverednek áhítatot árasztó művek alig felismerhető, inkább valahol a hangzás mélyén érzékelhető részleteivel. A meditatív élményt vallások vizuális jelképei kísérik. Még mindig az idő felett lebegünk, átvéve az isteni szféra rezgéseit.

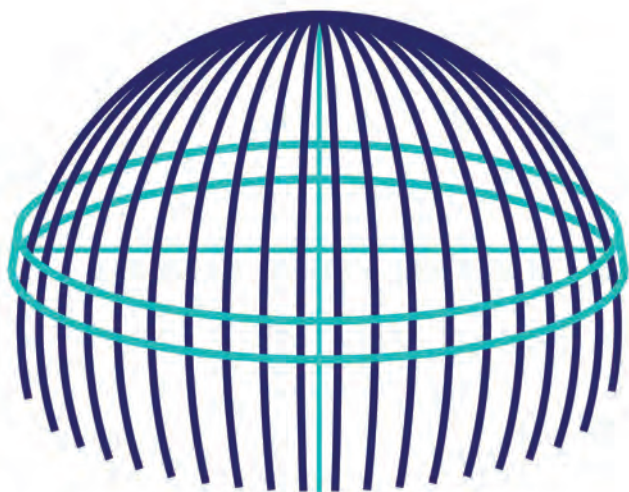
Kilépve a szentélyből, a gregorián ének kódexkapuja magasodik előttünk. A kapu üzenete: a „szentélyhangulat” (vallás, hit) lefordítása a művészetekre (a kódex a képzőművészetet és a zenét egyaránt magába foglalja), a mérhető időben (tudjuk, mikor keletkezett) és a konkrét térben (általában azt is tudjuk, hol keletkezett). Megjelenik a zene (gregorián) mint az egyházi (állam)szervezet hivatalos liturgiájának kanonizált eszköze. Ezzel egyben a földrajzi térbe is belépünk: Európa térképén felsajlik Szent István Magyarországa. A dokumentált magyar zenetörténet időszámítása is ide vezethető vissza.

A gregorián kapuja olyan gótikus katedrálisra emlékeztető térbe vezet, ahol újabb drámai élmény éri a látogatót: az egyszerű, gregorián dallamhoz

Az állandó zenetörténelmi kiállítás koncepciójának vázlata

más szólamok társulnak. Megjelenik az európai zene egyik legnagyobb vívmánya: a polifónia. A hangok szabályozott együtt hangzása a zene egyre pontosabb lejegyzését igényli. A kotta a zene kódja – legalább ezer éve. Nélküle nem tudnánk elmesélni az európai zene történetét. A középkor történései, változásai nagyon lassúak voltak. A kottairás és a többszólamúság hozzávetőleg a gregorián első 700–800 éve után jelent meg. Ahogyan a keresztény egyház, a zenei is

Hangdóm: a hangok planetárium

örökkévaló. A XII. századtól a korábbi évszázadokhoz képest felgyorsul a zenetörténet ritmusa, de még mindig óvatos változások, alakváltások jellemzik. A zene többé nem népzenei burjánzással tölti ki Európa kertjét; megjelennek az első zseniális „kertészek”, akiknek már ismerjük a nevét, akik formát, stílust és technikát kölcsönöznek a zeneműnek: a XIV. századtól a zene sorsát zeneszerzők veszik kezükbe. A látogató közvetlenül éli át mindezt, haladva a többszólamúság oszlopcsarnokában, egyre dúsabb, bonyolultabb zenét hall, egyre több szerzetes jelenik meg körülötte a virtuális térben, a zene egyre csiszoltabb és gyönyörteljesebben szólítja meg és dicsőíti a Teremtőt.

A katolikus egyház zenéjének hosszú, fontolva haladó története után a „katedrális” meghasad. Nemcsak azért hasad meg, mert a keresztény egyházon belül szakadás történik (reformáció, majd ellenreformáció), hanem azért is, mert jött egy generáció, amely a zenében az ember individuális (ám kollek-

tív szinten is meglévő) szenvedését, örömét, egyszóval a halandók érzéseit akarta kifejezni. Ennek érdekében újra felfedezték a görög mitológiát, és a XVI. század végének „modern” művésze a nagyon is emberi mitológiai hősök maszkja mögé bújt. Orfeusz alakja volt az egyik legkedveltebb: a dalnok lantosé, aki kétszer veszítette el fiatal feleségét, és még a poklot is megjárta miatta, ahová csodálatos művészete erejével nyert bebocsátást. A zene a korábbihoz képest jóval szertelenebbé vált, a szertelenségből kialakuló rendszer új szabályokat szült, s közben új korszaka kezdődött: a barokk, amely ekkor, a XVI–XVII. század fordulóján, Itáliában, mindenekelőtt a hangszerkíséretes, többnyire egyszólamú ének műfajaiban öltött testet. Itt ringott az opera bölcsője is, amely az európai zenetörténet hasonlóan korszakalkotó, drámai élménye, mint a többszólamúság megjelenése a XII. században.

Mi is történt ekkor? A többszólamú zene elit kultúrája a reneszánsz többszólamúság csúcsára, *Giovanni Pierluigi da Palestrina* zenéjéhez vezet. Palestrina olyan zseni volt, akinek a tökéletes, „isteni” művészetét a politika (ellenreformáció, Tridenti zsinat) arra használta, hogy ezzel a szinte bűnös szépségű zenével visszacsalogassa a nyáj eltévelyedett tagjait (a protestánsokat), illetve megakadályozza, hogy még többen lépjenek át a renegátok táborába. Ennél tökéletesebb, csiszoltabb és bonyolultabb zenét már nem lehetett írni. Palestrinánál nincs szenvedés, de még a szomorúság is gyönyörű, artisztikus játékban válik érezhetővé. Ilyen előzmények után lép színre Orfeusz. A görög dráma, a görög mitológia és azon belül az önmagát zenéjén keresztül kifejező, magányos, zenész alakja. Rajta keresztül válik elsődlegesen fontossá a lélek rezdüléseinek és az élet drámai pillanatainak zenei ábrázolása.

Az ellentétet vizuális értelemben, ismét Dante nagy látomását segítségül hívva, a „paradiso” (Palestrina „isteni” művészete) és az „inferno” (Monteverdi szívbe markoló zenéje) kontrasztjában ábrázoljuk. Az eddig leírtakból is látszik, hogy a zenetörténeti séta célja nem a teljes zenetörténet mindenre kiterjedő bemutatása, hanem azoknak a drámai pillanatoknak az érzékeltetése installációval, vetítéssel, kiterjesztett valósággal, amelyek olyan fordulatot hoztak az európai és a magyar zenébe, ami bevésődik a témával csak most ismerkedő látogatóban is, aki úgy érzi majd magát, mintha maga is egy dráma szereplője lenne, miközben zenetörténeti vándorlásai során csodás élményekbe keveredik. E koncepció szellemében osztjuk élménykörökre a zenetörténet

bemutatását. Persze azokra is gondolunk, akik mélyebb ismeretekre vágnak. A kiállításba tervezünk olyan elmélyedésre alkalmas sarkokat, ahol interaktív módon lehet előhívni a tudást, egyes témák részletezésével, elsősorban a magyar zenetörténetre vonatkozó asszociációkkal – kinek mennyit enged ideje és érdeklődése.

A következő fontos állomás *Johann Sebastian Bach*, sőt: B.A.C.H., így, betűkre bontva, mert e név minden betűje egyben zenei hang is. Bachnál az a fantasztikus és egyedülálló, hogy ő mindazt integrálta, ami a gregoriántól a maga koráig, a XVIII. századig történt. Átfogó az életműve földrajzi értelemben is, mert bár szűkebb pátriájából, Szászországból nemigen mozdult ki, mégis komponált olasz és francia modorban egyaránt, sőt mindezt egyesítette a saját német protestáns hagyományaival. Élete folyamán többféle egyházi és néhány évig világi szolgálatban volt, így hát – az opera kivételével, mert arra nem nyílt módja – kora valamennyi műfajában alkotott orgonistaként, kántorként, udvari muzsikusként. Meghatározó volt számára a lutheránus (evangélikus) zenei és szellemi tradíció, amely a Bibliához vezette vissza a híveket. Bach egyházi zenéje az Írás döbbenetes erejű zenei megjelenítéseként is felfogható.

Bach tehát megkerülhetetlen, és a kiállításon fizikai értelemben sem lehet majd megkerülni, mert egy meglehetősen természetes, orgonajellegű installáció zárja el a látogató elől az utat. Bachnál el kell időzni. Az orgona csak látszólag az, valójában megannyi lehetőség azoknak a műfajoknak és stílusoknak a megismerésére, meghallgatására, amelyek Bach több mint ezer kompozíciójában öltenek testet. Billentyűk, pedálok, regiszterek érintésével hívjuk elő Bach zenei gondolatait. Bach géniusza kimeríthetetlen és felfoghatatlan. A látogatónak azt kell éreznie, mintha az égő csipkebokorban rejtőző istennel találkozna. Annál nagyobb a kontraszt, amikor a Bach-orgonából kilépve beülünk egy postakocsiba...

...egy postakocsiba, amellyel nekivágunk Európának, ahogyan *Mozart* tette gyerekkorában. Ő kisebb-nagyobb megszakításokkal tíz évig utazott, azaz rövid életének egyharmadát töltötte úton, postakocsin zötyögve Európa úttalan útjain. Utazásain keresztül mi is felfedezzük a XVIII. századi zene legfontosabb központjait, Londont, Párizst, Berlint, Nápolyt, Velencét, kisebb városokat és persze Bécsét, ami *Mozart* második otthonává vált élete utolsó tíz évében. Ennek az élménykörnek az „Ezerszínű Európa” címet adtuk, azt érzékeltetve, hogy hihetetlenül színes és sokféle lett akkoriban a zenei élet, amelyet általános

zenei nyelv uralt, mégis szinte minden városnak és főúri rezidenciának megvolt a sajátos zenei mikroklimája, ami egyedivé tette a hálózatba rendeződő helyi központokat.

Európa zenei terepasztalán utazgatva Eszterházra is eljutunk (*Mozart*tal ellentétben, aki sohasem járt ott), és modern kiállítástechnikai eszközeink jóvoltából megismerhetjük a kastélyt, amely oly nagy szerepet játszott a magyarországi és – *Haydn* mester révén – az egyetemes zenetörténetben egyaránt. Játékok várnak bennünket ebben a kulturális kéjlakban: leülhetünk például vonósnyégest játszani rögtönzött partnereinkkel, és még egy sor más, gálans, udvari élmény vár ránk.

Az önmagában gyönyörködő, kifinomult, a születési előjogok révén kiváltságos társadalmi rétegek szórakoztatásában virágzó XVIII. századi zenei világ után a drámai élmény a társadalom fölé emelkedő magányos, titokzatos, el- és felérhetetlen, betegségében (süketség) megerősödött, újkori „sámán”, *Beethoven* megjelenése. *Beethoven*nek tetszett *Kant* híres mondása: „Felettem a csillagos ég, bennem az erkölcsi világrend” – fel is jegyezte magának. A kastélyok után tehát a *Beethoven*-bolygó következik. *Beethoven* „fejébe” lépünk be képzeletben, és megpróbáljuk azokat a zenéket hallani belülről, amit ő hallhatott, korban előre haladva egyre inkább kizárva a külvilág zaját. A látogatónak meg kell éreznie, hogy *Beethoven*vel új időszámítás kezdődött a zenében. Itt kevés vizuális ingert tervezünk: körülöttünk zene, zene, zene. *Beethoven* küzdés-zenéi, zenei forradalmának erős gesztusai, emberiséget átfogó ódái és azok a kozmikus – a romantikus zeneesztéta-generáció által találhatóan „csillag-zenének” nevezett – késői hangvívői, amelyeknél különösebb, eredetibb és megejtőbb zenét senki sem írt.

Merre vezet utunk tovább? *Beethoven* központi alakja lett a XIX. századnak: valamennyi jelentős zeneszerző belőle indult ki, valamennyien az ő újításait, üzeneteit járták körül, mintha egy képzeletbeli spirál vonalán haladtak volna tovább, előre, vagy tán felfelé is, de a spirál központjában mindig ott volt *Beethoven* zenéje. Egyike a legnagyobb *Beethoven*-hívőknek *Liszt Ferenc*, aki már gyerekkorában *Beethoven* arcmását nézegette zongorája fölött, s bár a híres jelenet, miszerint *Beethoven* Bécsben egy koncert után homlokra csókolta a csodagyerek zongoristát, nem nyert bizonyítást, a jelkép mégis igaz: *Liszt* egy életen át *Beethoven* szellemi örökségét szolgálta és vitte tovább – talán a legnagyobb odaadással valamennyi jelentős kortársa közül.

Liszt – Beethovenhez hasonlóan – ugyancsak közeppontban állt, elsősorban csodálatos, „orfeuszi” előadóművészi képessége és hatása miatt. Ő volt az első szupersztár, akit zongorázásával ismert meg egész Európa. De nála a virtuóz fogalma kibővül, mert nemcsak előadói készségével kápráztatta el a közönséget, hanem hangszerén keresztül prófétaként fordult felé. Zenéjével és zenélésével arra törekedett, hogy a koncertteremből szentélyt varázsoljon. Zongoráján megszólaltatta korábbi generációk zenéjét, kortársai jelentős, népszerű vagy éppen felfedezésre méltó alkotásait és – merész újításai révén – a jövő zenéjét egyaránt. Ő ismertette meg a nagyközönséget zongoraátirataiban Beethoven szimfóniáival, *Schubert* da-laival, kortárs operákkal, népszerűsítette *Berlioz* modern szimfonikus műveit, *Wagner* zenedrámáinak élharcosa lett, felfedezte a XIX. század rendkívül eredeti orosz zeneszerzői iskoláját, és egy sor nemzeti zenét szólaltatott meg zongoráján – mindenekelőtt hazáját, a *magyaré!*

A zongorázó Liszt Ferencet a kiállításon egy, az utazást jelképező panoráma-koncerttérben hallgatjuk, miközben látjuk azokat a kapcsolatokat, amelyek Lisztet kortársaihoz kötötték. Azaz Liszt zongorája felidézi számunkra a XIX. század zenetörténetét. Az élmény tehát ez esetben kifelé hat: mintha Liszt ablakokat nyitna a zenei világra a nagy romantikus zeneszerző egyéniségek izgalmas korszakában. A hazai látogató meg büszkén dőlhet hátra a zsöllyében, mert egy magát állhatatosan magyarnak valló, hatalmas muzsikusként lépett a kiállításnak ezen a pontján az európai zene színpadára – főszereplőként.

Erősödik a nemzeti érzés... Sétánk következő élménykörén a magyar zene pátriárkájánál, *Erkel Ferenc*-nél teszünk tisztelgő látogatást. Azt kell itt átélnünk, aminek a szellemében ez a magányos, zárkózott, itt-hon maradt géniusz a teljes életművét és tevékenységét állította: „Hazám, hazám, te mindenem...” Ennek a résznek olyan meghatározó és meghitt hangulatúnak kell lennie, mint a Himnusznak. Erkel vállalta a magyar zenei „ugar” feltörését, hogy legyen közösségi énekünk, legyenek nemzeti operáink, operaházunk, önálló szimfonikus nagyzenekarunk, középszintű és felsőoktatási zenei képzésünk. Egy magyar zenei szentről van tehát szó, aki alapított, építkezett, szolgált. A kiállításnak ezt a részét egyfajta Erkel-emlékhelyként képzeljük el, idealizált, romantikus módon, a kor szellemében. Éreztetni kívánjuk a magyar zenének azokat a megnyilvánulásait is, amelyek Erkel körülvették és inspirálták (népszínmű, magyar nóta, cigányzene, verbunkos, csárdás), és teszünk egy képzeletbeli sétát is a

korabeli Pest-Budán, majd Budapesten, ahol zenei intézményeink csodálatos épületei, épp az ő hatására, ezekben az évtizedekben nőtt ki a poros pesti földből (Pesti Vigadó, Régi Zeneakadémia, Operaház).

Az Erkel-szentélyből kilépve, a sokarcú XX. század küszöbén útelágazáshoz érünk. Ezen a ponton ugyanis meghasad a kép: a XX. században önmagában annyi minden történt, mint szinte az egész addigi zenetörténetben. Ez részben azért volt így, mert valamennyi zeneszerzőt hatalmába kerítette a zene megújításának szándéka, tehát felerősödött a zeneszerzők avantgárd attitűdje. Másrészt a XX. század a tömegek százada: mélyről jövő, széles társadalmi rétegek kerültek a felszínre, váltak zenefogyasztóvá és zene által manipulálhatóvá. A hanghordozók technikai fejlődése, a tánctípusok felgyorsult váltakozása, a jazz, a filmzene, később a pop és a rockzene megjelenése a korábbi évszázadokéhoz képest hihetetlen mértékben szélesítette ki a zenében aktívan és passzívan résztvevők körét. A tömegek mozgására a század szegényletes politikai mozgalmi (fasizmus, kommunizmus) is felfigyeltek: a tömegek szájába harsány indulókat, tömegdalokat adtak, amelyekkel arctalan masszává akarták gyúrni a színes emberi kavalkádot. E „lebutított” énekek kiheverhetetlen katasztrófák félelmetesen groteszk kísérőzenéjévé váltak. Berlin és Moszkva... A másik oldalon: Liverpool (Beatles) és Woodstock (1968). Tömegek itt is, ott is – de micsoda különbség!

És mi lett a „komoly” zenével? Az avantgárd magára maradt? A válasz részben az, hogy igen, a klasszikus fogantatású zene (amit egyszerűsítve komolyzenének nevezünk) a tömegek zenéjéhez képest a kevesek zenéje lett, és mind a mai napig az is maradt. De az érték felismerése, megértése és megőrzése rendkívüli fontosságú, különösen nekünk, magyaroknak, ugyanis épp a XX. századi avantgárd áramlatában bontotta ki hajójának vitorláját *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán*.

Bartók és Kodály – természetesen – nagy hangsúlyt kap a Magyar Zene Házában a kiállítás térkonceptiója szempontjából is, ugyanis ők ketten nem a zenetörténet ellipszis alakú pályáján találhatók majd, hanem a kiállítás magját képező epicentrumban. Erről a középső részről már esett szó vázlatos áttekintésünk elején: ez az, amit zenei csodák palotájának nevezünk. Egy olyan zárt teret képzelünk el, amely a zene elemeiről (a hang magasságáról, színéről, időtartamáról, azaz ritmusáról), hallásunkról, zenei tehetségünkéről, az éneklés és a hangszeres muzsikálás médiumairól, egyszóval az emberről és zenéjéről szól. Ebbe

a zenei anyanyelv is beletartozik, ezért a zene alapelemei között a népzene is hangsúlyos helyet foglal el. Egyébként a népzenei asszociációk az egész kiállítást végigkísérik, mert Kodály szellemében a népzene egyben zenetörténeti dokumentumként kezeljük.

Bartók és Kodály bemutatása tehát jó helyen van a zene forrásai és ősi elemeinek szomszédságában, mivel ők a népzenevel egy olyan érintetlen kultúrát fedeztek fel, amely magyarságunknak zenei identitást és öntudatot kölcsönzött. Bartók az egyetemes zene-

Megfoghatóvá tesszük, miként alakul át a népzenei élmény zeneszerzői nyelvvé, és a műveket olyan megvilágításba helyezzük, ami rádöbbsent mindenkit két páratlan életút karizmatikus üzenetére.

Kodály és különösen Bartók a XX. századi avantgárd zenének is jelentős mesterei, műveik az új zenei törekvések legfontosabb dokumentumai közé tartoznak. Modernségük nem független azoktól a századfordulós zeneszerzőktől, akiket a XX. század másik útján látogatunk meg. *Debussyt* és *Ravelt* a franciák kö-

zül, *Schönberget*, *Berget* és *Webernt* – az új bécsi iskola nagy alakjait, *Stravinskyt* az orosz gyökereken nyugvó nemzetközi világa miatt. Megannyi érdekes, remekművekben megtestesülő kísérlet a zene új fejezetének megteremtésére. A XX. század folyamán a zene fejlesztése többeknél filozófiai kérdéssé vált. Olyan kompozíciók születtek, amelyek laborokban, elektronikus zenei stúdiókban készültek (*Karlheinz Stockhausen*, *Ligeti György*), vagy visszatértek az ember és a természet találkozásának ősi élményéhez (*John Cage*), vagy éppen a hangok új rendje isten megszólítása érdekében jött létre (*Olivier Messiaen*). Ezt a fajta kutató szellemű zenét egy, a kiállítás felett lebegő zepelinben tanulmányozhatjuk, érzékeltetve a dolog sci-fi jellegét. Egyébként az avantgárd is folyamatosan megújult: zepelinünk orra már inkább úrhajóra fogja emlékeztetni a látogatókat...

A század különböző, sőt ellentétes zenei útjai egy olyan nyílt térre vezetnek, amely mai zenefogyasztásunkat jelképezi. Egy zenei „Time Square”-re érünk, ahol monitorok és fejhallgatók erdejében minden megtalálható: Mozart, Bach, Madonna, David Bowie,

Morricone, jazz, gregorián – tehát mindaz, amit kiállításunk sebes sodrású folyója fölvetett és magával hordott. S ami nincs a földön, az fönt van a „felhőben” – a terveink szerint minden letölthető, kiválasztható, bármikor meghallgatható, hazavihető... Sőt, előre gyártott zenei panelekkel akár komponálni is lehet. De mit? Egy új káosz kellős közepére érünk zenetörténeti sétánk végén, olyan zenei sokszínűségbe, amelyet – kényelmi szempontjainkat követve – mi magunk hoztunk létre. Elveszünk benne, vagy úrrá leszünk rajta? Erre keresünk, és reményeink szerint adunk is választ a kiállítással és a Magyar Zene Háza tartalmának koncepciójával.

BATTA ANDRÁS

Az európai zenetörténet vívmánya:
a vokális többszólamú zene élménye

történetben játszott súlyosabb szerepet, Kodály a zene pozitív társadalmi hatásainak és megfelelő oktatásának létrehozásában. Kodály individuális művészetével is zenei, pedagógiai mozgalmak jelentős vezére volt, Bartók a belső hangra figyelve hozott létre a paraszti közösség és a természet népi élményeiből csak rá jellemző, egyéni, a legnagyobbakhoz mérhető művészetet. Kodálnál őrütek gyúlnak, Bartóknál messzire fénylő világító torony magasodik. Ezt a képet kívánjuk felidézni abban az élménykörben, amely Bartókhoz és Kodályhoz viszi közelebb a kiállítás látogatóit.